

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Проскурня О.М.

**Світова та
конкурентна політика
країн Європейського
союзу**

Конспект лекцій

Харків - 2020

УДК 338.48:339.138(075.8)
ББК У9(2)43я73

Рекомендовано

Вченою радою інституту економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу НТУ «ХПІ» для студентів спеціальності «Туризм»

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент Зайцева Олена Іванівна
Херсонський національний технічний університет, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму.

Проскурня О.М. Світова та конкурентна політика країн Європейського союзу: конспект лекцій / О.М. Проскурня // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – Харків : НТУ «ХПІ», 2020.- 41 с.

У тексті лекцій розглядаються основні поняття в галузі Світова та конкурентна політика країн Європейського союзу, нормативна база та основні етапи процедури контролю за економічною концентрацією суб'єктів господарювання, світові тенденції злиттів і поглинань та практику контролю за цими процесами в країнах ЄС; систему відповідальності за порушення конкурентного законодавства, проблеми застосування штрафів, адміністративної та кримінальної відповідальності до порушників; систему державного регулювання цін монополістів, проблеми розмежування повноважень державних органів при регулюванні цін; аналіз стану товарних ринків та визначати монопольне становище підприємців на цих ринках; основні етапи процедури контролю за економічною концентрацією суб'єктів господарювання.

Видання призначене для студентів, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини» (дисципліна «Світова та конкурентна політика країн Європейського союзу») очної та заочної форм навчання.

© Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Вступ

Ключовою внутрішньою метою Європейського Союзу є сприяння економічному та соціальному прогресу головним чином через створення зони без внутрішніх кордонів, підтримку економічної і соціальної цілісності, заснування економічного і монетарного союзу та введення єдиної валюти. Основною зовнішньою метою політики ЄС є ствердження його ідентичності на міжнародній арені, передусім через спільну зовнішню політику та політику безпеки, зокрема через розробку спільної оборонної політики.

Основоположними принципами, якими керується Європейський Союз, є повага до національної самобутності, демократії та фундаментальних прав людини.

Метою викладання навчальної дисципліни «Світова та конкурентна політика країн Європейського союзу» є формування у студентів комплексу теоретичних знань організаційно-правові та процесуальні засади конкурентної політики, а також ознайомлення з проблемами та практичними методами роботи по припиненню порушень конкурентного законодавства та попередженню формування нових монопольних утворень.

Предметом вивчення дисципліни є закономірності розвитку та побудов світових та конкурентних політик країн Європейського союзу.

Вивчення основних положень світової політики країн Європейського Союзу позволит визначати основні етапи процедури контролю за економічною концентрацією суб'єктів господарювання; кваліфікувати основні види порушень конкурентного законодавства; визначати потенційні санкції за антиконкурентні узгоджені дії, зловживання монопольним становищем, антиконкурентні дії органів влади, недобросовісну конкуренцію; охарактеризувати причини виникнення монополій та шляхи нейтралізації їх негативних наслідків; дослідити досвід захисту конкуренції та обмеження зловживань монополістів в окремих країнах та основні риси становлення і реалізації міжнародного конкурентного права в умовах глобалізації світової економіки; окреслити систему та повноваження державних органів, які здійснюють безпосередній вплив на створення конкурентного середовища, на формування та реалізацію конкурентної політики; визначити основні етапи та проблеми аналізу товарних ринків та визначення монопольного становища підприємців на ринку; охарактеризувати нормативну базу та основні етапи процедури контролю за економічною концентрацією суб'єктів господарювання, світові тенденції злиттів і поглинань та практику контролю за цими процесами в країнах ЄС.

Лекційні заняття призначені для теоретичного осмислення й узагальнення складних розділів курсу.

Тема 1. Предмет і завдання дисципліни. Теорія конкуренції в ринковій економіці

У найзагальнішому вигляді конкуренція характеризує протиборство господарюючих суб'єктів за кращі умови виробництва і збуту.

Традиційно конкуренція розглядається з наступних сторін:
як вираженість властивості змагальності в умовах ринку;
як інструмент саморегулювання ринку;
як якісна характеристика ринку, що дозволяє провести його типізацію.

Дотримуючись останньої трактуванні, прийнято виділяти такі види конкуренції. **Чистий**, коли ринок наповнений значною кількістю господарюючих суб'єктів, які виробляють однорідний продукт, і споживачів, які поінформовані про такий продукт, а входження і вихід з ринку відбувається відносно легко. Це ідеальна форма конкуренції, яка вкрай рідко зустрічається в умовах реального майнового обороту. Така конкуренція не передбачає впливу господарюючого суб'єкта на ціну продукту, так як знижується інтерес покупців у виборі виробників. Така конкуренція веде до утвердження однорідності продукту, не здатна задовольнити різноманітні потреби покупців.

Монополістична, яка передбачає наповнення ринку значним числом господарюючих суб'єктів, які виробляють схожий, але неоднорідний продукт. Диференціюється такий продукт, в першу чергу, за якістю, внаслідок чого у споживачів відбувається формування цінових переваг. При цьому диференціація може відбуватися і в залежності від інших характеристик - за ступенем інтенсивності реклами, близькості до споживача та інше. Це найбільш поширений вид конкуренції.

Олигополістическая, коли незначне число господарюючих суб'єктів на ринку контролюють ціни за допомогою узгодження своїх дій, зокрема за допомогою використання нецінових інструментів, коли слідом за лідером на ринку змінюють ціни інші суб'єкти. Ситуація на ринку, коли незначне число суб'єктів контролює ціну може сформуватися і спонтанно, без навмисного взаємодії.

Чиста монополія. Цим словосполученням характеризується такий стан ринку, при якому наявний один господарюючий суб'єкт, що виробляє унікальний продукт, а йому протистоїть значно число споживачів. Фактично конкуренція в таких умовах відмирає, немає боротьби за кращі умови виробництва і збуту, у покупців відсутня можливість вибирати. Іншими словами, монополістичні тенденції на ринку протистоять ефективності ринкової економіки.

Конкуренція - це система стійких зв'язків між господарюючими суб'єктами, що виробляють і реалізують товар, опосередуюче їх прагнення до забезпечення для себе кращих умов виробництва і збуту і вилучення більшого прибутку. Ці зв'язки є об'єктивними, закономірні і є в наявності як сутнісних характеристик ринку.

Закон конкуренції виражає суттєві, внутрішньо необхідні, стійкі, причинно-наслідкові зв'язки між економічними суб'єктами, що виникають у боротьбі за найбільш вигідні умови виробництва і реалізації товарів з метою одержання найбільшого прибутку.

Закон конкуренції і опосередковують його форми характеризуються наявністю внутрішніх суперечностей між: пропозицією господарюючих суб'єктів, що виробляють продукт, і попитом споживачів продукту; господарюючими суб'єктами, що виробляють продукт; споживачами продукту. Іншими словами, на ринку наявна суперечність між умовами виробництва продукту та можливістю його реалізації для отримання найбільшого прибутку.

Конкуренція – це спосіб розв'язання названого протиріччя. Закон конкуренції, таким чином, знаходить вираження в її функціях:

ціноутворююча. Конкуренція впливає на витрати господарюючого суб'єкта, що виробляє продукт. Під її впливом відбувається досягнення стану ринкової рівноваги та реалізації товарів; регулююча. Конкуренція забезпечує приплив капіталу в найбільш прибутковій галузі за допомогою конкурентного встановлення ціни, тим самим встановлюючи баланс між виробництвом продуктом і потребами суспільства;

стимулююча. Конкуренція як форма боротьби за кращі умови виробництва і збуту і більший прибуток виступає стимулом для перманентного розвитку господарюючих суб'єктів, впровадження інновацій, оптимального використання сировинних і трудових ресурсів та іншого. Іншими словами, конкуренція забезпечує розвиток технології виробництва, ефективність управління, зростання якості трудових ресурсів та інше;

контролююча функція. Конкуренція забезпечує контроль над господарюючим суб'єктом за такими напрямками: порівнянність його витрат на виробництво продукту та суспільно необхідних витрат виробництва такого роду товарів; порівнянність асортименту та якості продукту і потреб суспільства;

дифференціююча. Господарюючі суб'єкти, що виробляють продукт, в умовах рівних можливостей на ринку можуть досягати неоднакових результатів. Іншими словами, найкращі умови отримує той виробник, який обійшов конкурентів. У тому випадку якщо господарюючий

суб'єкт не прагне працювати над своєю конкурентоспроможністю, не підвищує ефективність виробництва, не враховує суспільні запити і так далі, він не зможе забезпечити собі кращі умови на ринку. Виходячи з диференціації виробників продукту, відбувається і диференціації прибутку виробників: виробники отримують той прибуток, який визначає їх конкурентоспроможність на ринку.

При цьому закон конкуренції регулює не тільки взаємодія виробників продукту в боротьбі за кращу позицію на ринку, але і забезпечує інтереси споживачів, надаючи їм різноманітний вибір продукту і ціни.

Конкурентна боротьба – динамічний процес, що передбачає застосування певних методів. Це, передусім, поліпшення якості товарів і послуг, швидке оновлення асортименту продукції, покращення дизайну, надання гарантій та післяпродажних послуг, тимчасове зниження цін, більш зручні умови оплати тощо. Як правило, на конкурентному ринку суперники використовують різні методи боротьби: цінові, нецінові, нечесні та чесні (відповідно несумлінна та сумлінна конкуренція).

Сумлінна конкуренція поділяється на цінову і нецінову. Цінова конкуренція означає, що головним методом боротьби конкурентів є ціна. У такій боротьбі перемагає той, хто домагається нижчої, ніж ринкова ціна, вартості своєї продукції. Це, по суті, боротьба за скорочення витрат виробництва завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, наукової організації праці, підвищення її продуктивності. На конкурентному ринку неспроможність деяких підприємців використовувати найбільш ефективну технологію виробництва, в кінцевому підсумку, означає усунення їх конкурентами, які використовують більш дієві методи виробництва і мають ширші можливості знизити ціни, що приваблює покупців, сприяє швидкій реалізації товару, а отже, прискорює оборот капіталу. Слід також мати на увазі, що деяке зниження цін зберігає для виробника норму прибутку за рахунок низьких витрат виробництва. Таке зниження цін слід відрізнити від зниження цін нижче за собівартість, що є вже методом нечесної конкуренції.

Нецінова конкуренція застосовує такі методи:

– поліпшення якості продукції. Відомо, що одна продукція може мати різну якість різних підприємств. Причиною цього може бути порушення технології виробництва. Крім технологічної дисципліни, можливе використання технічних новинок, які становлять комерційну таємницю;

- використання реклами. Усі рекламні заходи розраховані на те, щоб привернути увагу покупців, надати їм відповідну інформацію про споживчі

властивості товару, спонукати споживача зробити покупку, нагадати йому про існування того чи іншого товару.

Реклама формує уявлення про особливості якості товару, хоча його споживна вартість при цьому часто залишається без змін. У рекламі акцентується увага на торговельних знаках і фірмових клеймах;

– умови, що пов'язані з продажем товару. Фірма зобов'язується здійснювати ремонт виробу, надавати запасні частини, проводити безоплатні консультації щодо використання свого товару.

Нечесна конкуренція – це діяльність господарського суб'єкта, спрямована на одержання комерційної вигоди і забезпечення домінуючого становища на ринку за рахунок обману споживачів, партнерів, інших господарських суб'єктів і державних органів.

Основними методами ведення нечесної конкуренції є такі:

– по-перше, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної

таємниці про діяльність суперника-конкурента. До цього можна також додати й економічне шпигунство;

– по-друге, використання товарного знаку, фірмового найменування або маркування товару без дозволу господарського суб'єкта, на ім'я якого вони зареєстровані. Як правило, використовуються товарні бланки, маркування тих фірм, продукція яких користується великим попитом;

– по-третє, поширення неправдивих повідомлень про товари своїх конкурентів. Така інформація, звичайно, завдає шкоди діловій репутації конкурентів і негативно відбивається на результатах їх комерційної діяльності;

– по-четверте, намагання деяких фірм впливати на постачальників ресурсів і банки для того, щоб вони відмовляли конкурентам у постачанні сировини, матеріалів, а також у наданні кредитів;

– по-п'яте, переманювання провідних спеціалістів конкурентів підкупом, встановленням більш високих окладів і різних пільг.

До нечесної конкуренції можна віднести також порушення законів. Все це зумовлює необхідність втручання держави в регулювання та усунення неприпустимих форм конкурентної боротьби.

Який шлях обрати – чесної чи нечесної конкурентної боротьби – це особиста справа кожного підприємця, але, обираючи нечесний шлях, завжди треба пам'ятати про життєве правило «бумеранга»: як ти вчиниш – так будуть поводитися і з тобою.

Умови досконалої конкуренції визначаються наступними параметрами:

велика кількість продавців і покупців, жоден з яких не має помітного впливу на ринкову ціну і кількість товару;

кожен продавець виробляє однорідний продукт, який в жодному відношенні не відрізняється від продукту інших продавців;

бар'єри для входу на ринок в довгостроковому аспекті або мінімальні, або взагалі відсутні;

жодних штучних обмежень попиту, пропозиції або ціни не існує і ресурси - змінні фактори виробництва – мобільні;

кожен продавець і покупець має повну й правильну інформацію про ціну, кількість продукту, витрати й попит на ринку.

В антимонопольному законодавстві встановлюються форми завчасного попередження, відповідальності та компенсації на випадок здійснення заборонених дій.

Контроль за розвитком конкуренції та обмеженням монополістичної діяльності учасників ринкової економіки здійснюють спеціально створені антимонопольні органи, їхніми функціями є такі:

розробка заходів щодо розвитку конкуренції, демонополізації виробництва і обігу, розукрупнення високомонополізованих структур; комплексний аналіз стану ринків і конкуренції на них; експертиза нормативних актів, що стосуються функціонування ринку;

підготовка пропозицій з питань удосконалення антимонопольного законодавства.

Конкурентна політика держави – це діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки та заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців та споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва.

Розуміння реалій глобалізаційних процесів вимагає формування конкурентної політики реалістичної як за метою, так і за використовуваними інструментами, які все більше мають носити інституційно-поведінковий характер.

Одним із стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки є розробка ефективної стратегії реалізації економічної політики держави. Стратегія економічної політики повинна враховувати внутрішні закономірності, ресурсний потенціал та обмеження суспільної системи, в якій вона знаходить свою реалізацію. Цілком очевидно, що тільки стратегія, яка враховує ці закономірності та потенціал, має підстави досягнути цілі.

Тому сутність конкурентної політики визначається правильним вибором її стратегічної мети.

Якщо стратегічна мета конкурентної політики визначена неправильно, то це породжує

відповідні помилки при виборі інструментів її досягнення. Тому, щоб стратегія конкурентної політики була ефективною, вона повинна розроблятися відповідно до сукупності певних умов та критеріїв, а її реалізація має відбуватися за умови забезпечення відповідних інституційних чинників.

На сучасному етапі розвитку світового господарства стратегічною метою конкурентної політики є державна підтримка ефективної конкуренції і створення рівних умов конкурентної боротьби для всіх агентів ринкових відносин.

Тема 2. Теорія монополій. Досвід США та Канади щодо захисту конкуренції і обмеження зловживань монополістів.

У США регулювання захисту від недобросовісної конкуренції відбувається в рамках антитрастового законодавства. Стаття 5 Закону «Про Федеральну торгову комісію» передбачає заборону недобросовісної або такої, що вводить в оману, діяльності або практики в торгівлі між штатами або у зв'язку з нею. Крім того, ст. 44 (h) Закону «Про товарні знаки», або Закону Ленхема 1946 р., надає можливість судового захисту від неправомірних заяв щодо свого продукту в торгівлі між штатами. «Американська модель» конкурентного законодавства також існує у Канаді та Японії, Аргентині, Чилі та інших державах і здебільшого спрямована на боротьбу з існуванням монополій, тоді як «Європейська модель» проконкурентного регулювання має на меті боротьбу не з монополіями, а зі зловживанням домінуючим становищем та недобросовісною конкуренцією. Антимонопольне законодавство Канади побудоване на основі американської моделі та вважається також одним із найстаріших у світі. Але канадське антимонопольне регулювання порівняно з американською моделлю є не таким жорстким. Хоча розвиток антимонопольного законодавства триває вже більше ста років, лише із прийняттям у 1986 році Закону про конкуренцію почала реалізовуватися рішуча конкурентна політика

контролю за злиттями й монополюю поведінкою, що є основою сучасної антимонопольної політики Канади. Закон гарантує забезпечення рівних можливостей малим і середнім підприємствам для участі в розбудові економіки Канади. Закон визначає випадки заборони зловживання монополюю становищем і надає перелік дій, що вважаються антиконкурентними і стосуються зловживань домінуючим положенням. Серед них, зокрема: захоплення частини ринку вертикально інтегрованим постачальником з метою витіснення неінтегрованих покупців, які конкурують із постачальником; використання переважного права на купівлю з метою вилучення з ринку обмеженої частини ресурсів, необхідних для здійснення виробництва; скупка товарів з метою запобігання зниженню цін; встановлення вимог до якості товарів, не сумісних з якістю товарів, що випус каються конкурентом, з метою обмеження доступу до ринку або усунення конкурента з ринку; продаж товарів за ціною, нижчою від продажної вартості, щоб дисциплінувати або усунути конкурента; пред'явлення вимоги до постачальника першочергового продажу конкретним покупцям з метою обмежити доступ на ринок конкурентам і збільшити свою частку на ринку. Паралельно з цим до порушників можуть застосовуватися заходи кримінальної відповідальності, а їхні дії можуть стати предметом цивільного позову з боку потерпілих з метою відшкодування нанесеного збитку.

Американська модель» ставить за мету боротьбу з монополіями; «Європейська», навпаки, лише обмежує діяльність монополій та забороняє зловживання монополюю становищем, а не його займання.

Саме основоположні норми антитрастового законодавства США стали основою для подальшого розвитку конкурентного законодавства всіх країн. США на власному прикладі проілюстрували всьому світові придатні варіанти ефективної реалізації конкурентної політики, застосовуючи як жорсткі методи, так і лояльні. Особливу роль у цьому відіграє структура створених антимонопольних органів, їхні повноваження та розмежування

компетенції, оскільки саме ці, вперше створені США органи безпосередньо займалися реалізацією правових приписів, саме їхня діяльність вказує нам сьогодні на досягнуті результати в минулому.

Значний відбиток політика США наклала на свою країну-сусідку – Канаду. Як відомо, Канада перейняла досвід США, значно пом'якшивши її головні санкції та покарання за порушення «правил чесної гри» в умовах ринкової боротьби. Хоча розвиток антимонопольного законодавства триває вже більше ста років, лише із прийняттям у 1986 році Закону про конкуренцію почала розвиватися рішуча конкурентна політика контролю за злиттями й монопольною поведінкою, що є основою сучасної антимонопольної політики Канади.

Тема 3 . Конкурентна політика в Європейському Союзі.

З моменту створення Європейських співтовариств проблема підтримки конкуренції на належному рівні була однією з основних економічних і інституційних завдань і в той же час труднощів для Спільноти. Досягнення бажаних ефектів спільного ринку вимагає від інтегруються європейських держав проголошення домінанти відкритої конкурентної ринкової економіки на рівні публічних правовідносин. Таким чином, за основу була взята концепція, що виключає дискримінацію економічних свобод на державному рівні.

Країни ЄС, які дотримуються континентальної системи права і мають самостійне законодавство в галузі конкурентного права, кинулися до "інтегрованої моделі регулювання"² боротьби з недобросовісною конкуренцією. Знайомство з динамічно розвивається і постійно вдосконалюються конкурентним правом ЄС є однією з пріоритетних¹. Досвід ЄС у сфері конкурентного права дає можливість зрозуміти, а можливо, і сприйняти основні постулати підприємницької діяльності в ЄС, а також допомагає з'ясувати, які обов'язки покладаються на компанії, що займають домінуюче становище на ринку. Він представляється цікавим не тільки для вивчення вітчизняними вченими та юристами великих компаній, що планують вихід або розширення операцій на європейському ринку, але і для російського законодавця. Так, представники російської Федеральної антимонопольної служби не раз заявляли про те, що в ході реформування

законодавства про конкуренцію у чому брався до уваги досвід правового регулювання конкуренції ЄС.

Але і перед ЄС досі стоїть загроза приватноправовий дискримінації⁴, яка здійснюється приватними особами через практики, що обмежують конкурентну боротьбу (тарифні угоди, демпінг, спонукання до укладення договорів певного характеру тощо).

Рішенням проблеми стало проведення ЄС спільної політики в області конкуренції, під якою можна розуміти погоджені на правовому рівні дії і плани, спрямовані на запобігання порушень конкуренції в межах спільного ринку. Інакше кажучи, загальна політика в цій галузі спрямована на запобігання "суперництво між учасниками ринкового господарства за кращі умови виробництва, купівлі-продажу товарів і отримання на цій основі максимально можливого прибутку".

Загальна політика є засобом регулювання природних і штучних монополій, а також спрямована на корекцію підприємницьких практик, які набувають картельна характер і часто риси "монополістичного змови".

Політика зачіпає угоди про розподіл ринків, фіксування цін, угоди про виключні права, угоди про патенти, спільних підприємствах, угоди про товарні знаки, франчайзинг і ліцензійні угоди.

Цілями спільної політики в області конкуренції є:

- усунення загроз, небезпечних для вільного ринку;
- поліпшення виробництва або розподілу товарів;
- технічний і економічний прогрес;
- зростання ефективності економіки;
- посилення конкурентоспроможності товарів, послуг і бізнесу з об'єднаної Європи.

Для реалізації цілей політики в області конкуренції було створено антимонопольне право ЄС, або так звані правила конкуренції. Вони являють собою сукупність норм, спрямованих на попередження і припинення антиконкурентних (обмежувальних) угод; усунення зловживань домінуючим становищем на ринку; контроль економічної концентрації.

Об'єктом регулювання антимонопольного права ЄС є відносини і дії (практики), які впливають на конкуренцію на ринку ЄС. Предмет регулювання правил конкуренції - права і обов'язки учасників згаданих відносин і дій. Основна мета - забезпечити свободу конкуренції на спільному ринку, яким є ринок країн ЄС, і заборонити недозволені форми торгівлі, які ведуть до обмеження конкуренції.

Гармонізація антимонопольного права ЄС здійснюється двома способами: на рівні первинного права ЄС та на рівні вторинного права - шляхом розробки директив та регламентів.

Джерелами цієї галузі права є:

- Договір про Європейське об'єднання вугілля і сталі 1951 р.;
- Договір про Європейське економічне співтовариство 1957 р.;
- Регламенти Ради ЄС та Директиви Комісії ЄС, у яких

встановлюються:

- а) положення про штрафи і періодичних штрафних платежах;
- б) конкретні правила застосування норм Договору, що забезпечують ефективне спостереження і спрощення адміністрування;
- в) сфери застосування положень Договору;
- г) взаємовідносини між національними законами і положеннями договорів і Регламентів.

Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, укладений 25 березня 1957 р., заклав фундамент існуючої нині системи антимонопольного права ЄС. Основні положення про конкуренцію в ЄС включені до ст. 101 і 102 Договору про функціонування ЄС.

Крім джерел первинного права ЄС, норми конкурентного права містяться також у приписах Ради ЄС, який, поряд із Європейським парламентом, є його законодавчим органом. Серед них, у якості найбільш значущих, традиційно виділяють¹: Регламент № 17 від 6 лютого 1962 р. - "Перший регламент про застосування ст. 85 та 86 Договору"²; Регламент № 19/65 від 2 березня 1965 р. про застосування розділу 3 ст. 101 Договору (раніше ст. 81 про встановлення категорій угод та узгоджених дій), в якому йдеться про вилучення з-під дії ст. 105; Регламент № 4064/89 від 21 грудня 1989 р. про контроль над концентраційними діями підприємств (тобто над злиттям підприємств і встановленням контролю над ними). В грудні 2002 р. шляхом видання нового Регламенту про застосування ст. 81 (нині ст. 101 Договору про функціонування ЄС в редакції Лісабонського договору 2007 року) і ст. 82 (нині ст. 102 Договору про функціонування ЄС), конкурентне право ЄС зазнала реформування. Новий Регламент набув чинності 1 травня 2004 р. і підмінив собою перші приписи, що містяться в Регламенті № 17.

Норми конкурентного права містяться також у приписах і директиви Комісії ЄС. В якості об'єднуючої основи відповідних директив виступила область правового регулювання реклами³. Першим кроком у такому поступальному просуванні стало прийняття у 1984 р. Директиви 84/450/ЄЕС про порівняльної та оманливої реклами. У відповідності зі ст. 7 та п. 2 ст. 2 згаданої Директиви не допускається реклама, яка може обдурити очікування

адресата реклами, ввести його в оману, а також вплинути на комерційну діяльність адресатів реклами.

Крім Директиви про порівняльну рекламу в ЄС були прийняті ще кілька Директив, що належать до регулювання реклами на ринках медіа-послуг. В якості прикладу можна навести Директиву 89/552/ЄЕС про телебачення і наступну Директиву 97/36/ЄС, які поширюють свою дію на телевізійну рекламу (зокрема, за допомогою телемагазинів і спонсорства). Директивою 97/36/ЄС встановлюються правові рамки для поняття "прихована реклама", яка може бути присутнім в телевізійній програмі.

Крім вищезазначених директив, можна згадати також Директиву 89/552/ЄЕС про телевізійному мовленні і Директиви 93/98/ЄЕС про правовий захист баз даних, які на європейському рівні регулюють відповідні своїм назвам види діяльності.

Ще одна Директива 2000/31/ЄС, покликана на боротьбу з недобросовісною конкуренцією в ЄС, а саме, агресивної комерційної діяльністю, спрямована на забезпечення правового регулювання у сфері електронної торгівлі. У цьому документі європейським законодавцем був вперше використаний термін "комерційні комунікації". Положення ст. 6 і 7 Директиви регламентують передачу рекламних повідомлень ("комерційні комунікації") за допомогою Інтернету певним способом, несумісним з передачею неналежної реклами.

Важливим кроком на шляху гармонізації європейського законодавства проти недобросовісної конкуренції стала розробка Директиви Європарламенту та Ради ЄС 2005/29/ЄС проти недобросовісної комерційної діяльності. Необхідність прийняття цього документа була викликана цілим рядом причин. Так, в окремих положеннях Директиви про порівняльну та оманливу рекламу спостерігалися істотні розбіжності норм, спрямованих на припинення реклами, що вводить в оману, з боку різних країн ЄС, що викликало ситуацію правової невизначеності. Національні законодавці зустрічали на своєму шляху перешкоди правового характеру, коли мова йшла про міжнародної комерційної діяльності (рекламі товарів у різних державах - членах ЄС). Директива спрямована на створення в країнах ЄС єдиного правового механізму, спрямованого на запобігання таких видів недобросовісної комерційної діяльності, як реклама, що вводить в оману, порівняльна реклама, реклама конкретної групи товарів, реклама на телебаченні, в Інтернеті та за допомогою інших медійних засобів. Область дії Директиви обмежена ст. 1, з якої випливає, що у сфері дії документа знаходиться тільки та комерційна діяльність, яка може ущемити інтереси споживачів, Згідно п. 1 ст. 3 Директиви мова йде про недобросовісної

комерційної діяльності, що виникає в рамках правовідносин між підприємцями і споживачами.

Крім перерахованих джерел конкурентного права ЄС, слід згадати ще три документа, два з яких були оприлюднені Європейською комісією в 2001 р. По-перше, це Зелена книга¹ про захист інтересів споживачів у ЄС, а, по-друге, Припис про просування товарів на ринку, розроблений на основі Зеленої книги про комерційних комунікаціях на внутрішньому ринку (1996 р.). Ці два документи мають різну цілеспрямованість. Що стосується Зеленої книги про захист інтересів споживачів, то вона звернена лише до тієї частини великого комплексу проблем захисту споживачів, яка безпосередньо пов'язана з комерційною діяльністю господарюючих суб'єктів. Припис про просування товарів на ринку, у свою чергу, звернена, насамперед, на недопущення монопольного становища суб'єктів господарювання на ринку. Положення даного документа забезпечують єдині умови для подання інформації про товар, що продається, проведення призових лотерей, виграші та ін I, нарешті, по-третє, це Зелена книга, опублікована Європейською комісією в 2005 р. з заголовком "Позови про відшкодування збитків, заподіяних порушенням антимонопольного законодавства ЄС". Цей документ в той же день був доповнено службовим документом Комісії (Comission Staff Working Paper), який також був опублікований на веб-сайті Головного управління з конкуренцією як додатки до Зеленої книги і доступний виключно англійською мовою. Обидва документи становлять єдине ціле'. Протягом всієї Зеленої книги увага акцентується на активній, яка обґрунтовує позовні вимоги функції порушень ст. 101 і 102 Договору про функціонування ЄС.

Останнім джерелом права, який за своїм місцем у процесі виконання норм конкурентного права, але не за значенням, роблять особливий акцент вчені, є судова практика Суду ЄС у конкретних справах, що стала прецедентом для прийняття рішень по аналогічних справах. Ці судові постанови приймаються зазвичай при розгляді скарг на рішення Комісії ЄС, яка виконує контрольні та координаційні функції в даній галузі права.

Комісія покликана спостерігати за застосуванням принципів і норм, що обмежують монополістичну практику. В рамках Комісії функціонує Генеральний директорат з питань конкуренції, який визначає політику в області конкуренції на рівні інститутів ЄС. В компетенцію Комісії входить розгляд проектів правочинів за участю підприємств кількох держав - членів ЄС, включаючи злиття і придбання акцій або активів, а також деякі види спільних підприємств, результатом яких стане виникнення або посилення економічної концентрації. Комісія розслідує випадки порушення

антимонопольного права на прохання однієї з держав або з власної ініціативи і у взаємодії з компетентними органами держав-членів, які повинні надавати їй допомогу. Треба відзначити, що антимонопольне право ЄС поширюється не тільки на держави - члени ЄС, але і на держави, що не входять в Союз. В деяких випадках обмеження конкуренції, що охоплює торгівлю держав - членів ЄС, може мати місце і коли господарюючі суб'єкти, зареєстровані за межами ЄС, зафіксували ціни або поділили між собою ринки всередині ЄС, або господарюючі суб'єкти, зареєстровані за межами ЄС, займають домінуюче становище на спільному ринку ЄС. Тоді Комісія стикається з певними труднощами щодо застосування своїх рішень проти господарюючих суб'єктів, зареєстрованих за межами ЄС і перебувають під захистом національних держав, які не здійснюють співробітництво з Комісією з антимонопольним питань на міждержавному рівні. При цьому деколи навіть тісну співпрацю (як, наприклад, співробітництво у сфері антимонопольної з компетентними органами США, Японії і Канади) не дозволяє уникнути конфліктних ситуацій.

За результатами розгляду Комісія має право дозволяти реалізацію відповідних угод безумовно або за умови виконання приписів Комісії, а також накладати заборону на здійснення відповідних дій у разі їх невідповідності принципам загального ринку. Заходами Комісії впливу на порушників є, у разі встановлення факту порушення, пропозиції Раді та національним органам відповідних засобів для припинення монополістичної практики. У разі рецидиву порушення Комісія має право фіксувати його в мотивоване рішення, на підставі якого держави-члени отримують повноваження щодо вжиття заходів, необхідних для виправлення становища.

Крім Комісії та Генерального директорату до органів, відповідальним за проведення антимонопольної політики в ЄС, належать Рада ЄС, формує джерела права, і Суд ЄС, який здійснює наднаціональну правоохоронну функцію.

У ЄС у цілому компетенція в галузі регулювання конкуренції розподілена між органами ЄС та національними антимонопольними відомствами і судами. Серед національних правозастосовних органів виділяють спеціалізовані і неспеціалізовані. До перших належать антимонопольні органи, до других - поліція і суди. Зазвичай національні антимонопольні органи зайняті наглядом за дотриманням національного законодавства про конкуренцію, але можуть вирішувати і деякі інші завдання права ЄС.

Боротьба за ринок часто ведеться незаконними методами, як правило, згубно впливають на економіку. Такі методи одержали загальну назву

недобросовісна конкуренція [Unfair competition (англ.), concurrence deloyale (фр.), unlautern Wettbewerb (нім.)].

Договором про функціонування ЄС встановлено заборону на укладення угод між підприємствами, прийняття рішень їх асоціаціями та здійснення узгоджених дій на спільному ринку або на значній його частині, які можуть заподіяти шкоду торгівлі державам-членам і мають своєю метою або наслідком запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції в межах єдиного економічного простору. Це приклад негативної інтеграції. Такого роду угоди визнані публічним правом несумісними із загальним ринком. Як наслідок, будь-яка угода або рішення будуть нікчемними.

Дополнительный материал

В США регулирование защиты от недобросовестной конкуренции проходит в рамках антитрастового законодательства. Статья 5 Закона «О Федеральную торговую комиссию» предусматривает запрет недобросовестной или вводящей в заблуждение, деятельности или практики в торговле между штатами или в связи с ней. Кроме того, ст. 44 (h) Закона «О товарных знаках», или Закона Ленхема 1946 г., предоставляет возможность судебной защиты от неправомерных заявлений щодо своего продукта в торговле между штатами. «Американская модель» конкурентного законодательства также существует в Канаде и Японии, Аргентине, Чили и других государствах и в основном **направлена на борьбу с существованием монополий**, тогда как «Европейская модель» проконкурентного регулирования имеет целью борьбу не с монополиями, а со злоупотреблением доминирующим положением и недобросовестной конкуренцией. Антимонопольное законодательство Канады, построенное на основе американской модели и считается также одним из старейших в мире. Но канадское антимонопольное регулирование по сравнению с американской моделью является не таким жестким. Хотя развитие антимонопольного законодательства продолжается уже более ста лет, лишь с принятием в 1986 году Закона о конкуренции начала реализовываться решительная конкурентная политика **контроля за слияниями и монопольной поведением**, что является основой современной антимонопольной политики **Канады**. Закон гарантирует обеспечение равных возможностей малым и средним предприятиям для участия в развитии экономики Канады. Закон определяет случаи запрета злоупотребления монопольным положением и предоставляет перечень действий, которые считаются антиконкурентными и касаются злоупотреблений доминирующим положением. Среди них, в частности: захват части рынка вертикально интегрированным поставщиком с целью вытеснения неинтегрированных покупателей, которые конкурируют с поставщиком; использования преимущественного права на покупку

с целью изъятия с рынка ограниченной части ресурсов, необходимых для осуществления производства; скупка товаров с целью предотвращения снижения цен; установление требований к качеству товаров, не совместимых с качеством товаров, выпускаются конкурентом, с целью ограничения доступа на рынок или устранения конкурента с рынка; продажа товаров по цене ниже продажной стоимости, чтобы дисциплинировать или устранить конкурента; предъявления требования к поставщику ника первоочередного продажи конкретным покупателям с целью ограничить доступ на рынок конкурентам и увеличить свою долю на рынке. Параллельно с этим к нарушителям могут применяться меры криминальной ответственности, а их действия могут стать предметом гражданского иска со стороны потерпевших с целью возмещения нанесенного ущерба. **Американская модель» ставит целью борьбу с монополиями;** «Европейская», наоборот, только ограничивает деятельность монополий и запрещает злоупотребление монопольным положением, а не его возгорания.

Именно основополагающие нормы антитрастового законодательства США стали основой для дальнейшего развития конкурентного законодательства всех стран. США на собственном примере проиллюстрировали всему миру пригодны варианты эффективной реализации конкурентной политики, ис-совуючы как жесткие методы, так и лояльны. Особую роль в этом видиг-рает структура созданных антимонопольных органов, их полномочия и разграничение компетенции, поскольку именно эти, впервые созданные США органы непосредственно занимались реализацией правовых предписаний, именно их деятельность указывает нам сегодня на достигнутые результаты в прошлом.

Значительный отпечаток политика США наложила на свою страну-соседку - Канаду. Как известно, Канада переняла опыт США, значительно смягчив ее главные санкции и наказания за нарушение «правил честной игры» в условиях рыночной борьбы. Хотя развитие антимонопольного законодательства продолжается уже более ста лет, только с принятием в 1986 году Закона о конкуренции начала развиваться решительная конкурентная политика контроля за слияниями и монопольным поведением является основой современной антимонопольной политики Канады.

Соединенные Штаты Америки показывают, что наиболее существенные усилия по предупреждению коррупции в государственном аппарате предпринимают **Соединенные Штаты Америки, которые создали не только целую систему мер административно-правового характера, направленных на пресечение коррупции, но и выступают с рядом важных международных инициатив в рассматриваемой сфере. В стране действуют комитеты Сената и Палаты представителей Конгресса США, Комитет по этике при правительстве, а главным координирующим ведомством по борьбе с коррупцией является Министерство юстиции.** Важнейшим направлением антикоррупционной стратегии США является профилактика коррупции в системе государственной службы. Она основывается на внедрении так называемой административной

морали, представляющей собой этические и дисциплинарные нормы. Впервые Кодекс этики правительственной службы был принят в 1958 г. в виде резолюции Конгресса, в которой было закреплено, что каждое лицо, находящееся на правительственной службе, должно: - ставить преданность моральным принципам и государству выше преданности лицам, партии или государственным органам; - исполнять Конституцию, законы США, постановления органов власти и никогда не поддерживать тех, кто уклоняется от их исполнения; - работать весь трудовой день за установленную плату, прилагая необходимые усилия и мысли для выполнения своих обязанностей; - находить и применять наиболее эффективные и экономичные способы решения поставленных задач; - никогда не прибегать к дискриминации, предоставляя кому-либо специальные блага или привилегии как за вознаграждение, так и без него, не принимать для себя и своей семьи блага или подарки при обстоятельствах, которые могут быть истолкованы как воздействие на исполнение должностных обязанностей; - не давать никаких обещаний, касающихся должностных обязанностей, поскольку государственный служащий не может выступать как частное лицо при исполнении государственной должности; - не вступать ни прямо, ни косвенно в коммерческие отношения с Правительством, если это противоречит добросовестному исполнению должностных обязанностей; - никогда не использовать конфиденциальную и служебную информацию для извлечения личной выгоды; - вскрывать случаи коррупции при их обнаружении; - соблюдать эти принципы, сознавая, что государственная должность является выражением общественного доверия.

Кодекс, хотя и имел рекомендательный характер, в дальнейшем стал основой правовой регламентации административной этики госслужащих США. В развитие Кодекса в 1962 г. Конгрессом США были приняты так называемые официальные нормы поведения выборных должностных лиц (членов обеих палат парламента) и публичных должностных лиц органов исполнительной власти. В 1965 г. распоряжением Президента Л. Джонсона были установлены стандарты поведения, этические нормы должностных лиц. В 1978 г. эти правила обрели форму Закона “Об этике служащих государственных органов”. С конца 80-х годов XX в. этические начала государственной службы стали объектом еще более жесткой правовой регламентации. В 1989 г. Конгрессом США был принят Закон “О реформе Закона об этике”, который внес существенные изменения в нормы, регулирующие этику поведения должностных лиц, и распространил их на все ветви федеральной власти - законодательную, исполнительную и судебную. **В октябре 1990 г. Закон был подкреплён исполнительным Приказом Президента США N 12731 “Принципы этики поведения должностных лиц и служащих государственного аппарата”,** которые были распространены не только на чиновников высшего ранга, но и на рядовых госслужащих. Согласно Приказу госслужащие: - не должны участвовать в финансовых операциях, при проведении которых предполагается использование закрытой правительственной информации или использование такого рода информации в личных целях; - не могут в какой бы

то ни было форме поощрять подношения или принимать подарки от любых лиц или группы лиц, добивающихся от них совершения каких-либо официальных действий, имеющих вместе с ними какиелибо общие дела или осуществляющих деятельность, регулируемую органом, в котором работают эти служащие; - принимать подарки от лиц, интересы которых зависят от выполнения или невыполнения этими служащими своих должностных обязанностей; - обязаны докладывать в соответствующие инстанции обо всех замеченных случаях разрушения собственности, обмана, злоупотребления и коррупции. Для большинства групп чиновников существенно ограничены возможности получения дополнительного дохода сверх основной зарплаты (размер побочного заработка не должен превышать 15% оклада по должности), а все чиновники, назначение которых осуществляет Президент США, вообще не могут получать «какой бы то ни было доход в течение всего срока службы за услуги и деятельность, выходящую за рамки их непосредственных служебных обязанностей». Особое место в предупреждении и пресечении коррупции в США отведено Федеральному бюро расследований, помимо этого, в мероприятиях по предотвращению коррупции и наказанию преступников участвуют также прокуратура, полиция, суд. Госслужащие обязаны докладывать в соответствующие инстанции обо всех замеченных случаях нарушения прав собственности, обмана, злоупотребления и коррупции, совершенных их коллегами. Названные органы правопорядка активно используют так называемый закон о «свистунах» («Whistleblowers act», 1986), в соответствии с которым любой сотрудник фирмы, предприятия или организации может сообщить в Министерство юстиции об известных ему фактах коррупции и получить часть суммы по возмещению ущерба или штрафа, наложенного на нарушителя.

Каждое ведомство, входящее в систему органов исполнительной власти, имеет специально назначенного сотрудника, который координирует и контролирует соблюдение должностными лицами норм этики внутри ведомства и осуществляет связь данного ведомства с Главным контрольно-финансовым управлением США и с Управлением по этике при правительстве. Законодательство об этике обязывает должностных лиц информировать государственные органы о своем финансовом состоянии, подавая финансовые декларации. Согласно закону **“Об этике служащих государственных органов”** (1978) декларированию подлежат: - сведения о зарплатке, дивидендах, процентах по вкладам, доходам от движимого и недвижимого имущества; - гонорары; - финансовые и иные доходы, полученные от неправительственных организаций; - затраты на транспорт; - подарки, полученные от любых лиц и организаций, в том числе в виде оплаты транспортных расходов, питания, развлечений, проживания в гостиницах, угощения в ресторанах; - финансовые и иные обязательства, а также задолженности по ним; - соглашения и договоренности с различными организациями о возможном сотрудничестве и т.д. В отдельной графе перечисляются все подарки, полученные от иностранных граждан, организаций и правительств других стран. Так, сенатор США, а также сотрудники

его аппарата не должны принимать подарки от частных физических и юридических лиц, которые могут оказаться заинтересованными в одобрении Сенатом конкретных законов, если стоимость подарков в течение календарного года в совокупности превышает 100 долл. Стоимость подарков, получаемых сенатором из других источников (исключая родственников) в течение календарного года, не должна превышать в совокупности 300 долл. Член палаты представителей Конгресса США имеет право получать подарки в течение календарного года общей стоимостью не более 250 долл. из одного источника. Для остальных категорий государственных служащих также существуют ограничения на получение подарков. Государственный служащий и его супруга (супруг) могут в течение календарного года принять подарки, цена которых в совокупности не превышает 100 долл. Получив подарок выше допустимой стоимости, государственный служащий обязан в течение 60 дней сдать его в соответствующий орган своего ведомства, а также собственноручно подготовить письменное объяснение по поводу получения подарка. Особое внимание уделено правилам, регламентирующим условия получения подарков и наград от представителей иностранных государств. Государственный служащий, например, имеет право принять подарок от представителя иностранного государства в том случае, если этот подарок предлагается в качестве сувенира или знака вежливости и не превышает минимальной стоимости. Принять подарок выше минимальной стоимости должностное лицо вправе, если такой подарок способствует развитию связей США в сфере науки или медицины, а также если отказ принять подарок может обидеть дарителя и повлиять на международные связи. Последствия выявленной нечестности или неточности (даже в случае исправления чиновником допущенной ошибки) влекут ту или иную степень дисциплинарной или уголовной ответственности, в частности: перемещение на более низкую должность; частичную или полную дисквалификацию, в последнем случае – с увольнением и возможной передачей дела в суд. В США антикоррупционное законодательство характеризуется чрезвычайной жесткостью. Определение коррупции и ответственности за нее изложено в главе 11 “Подкуп, незаконные доходы и конфликт интересов” титула 18 Свода законов США. Статья 201 названной главы устанавливает уголовную ответственность за предложение, обещание и дачу взятки в обмен на совершение незаконных действий должностным лицом (так называемый «активный подкуп»). Пункт (b) данной статьи предусматривает ответственность публичного должностного лица, которое “прямо или косвенно требует в качестве подкупа, добивается, получает, принимает или соглашается получить или принять какую-либо ценность лично или для любого другого лица или организации” в обмен на какие-либо незаконные действия или бездействие по службе («пассивный подкуп»). За различные виды коррупции - взятка, кикбэкинг (выплата части незаконных денег участнику сделки) и др. - **предусмотрены штрафы в тройном размере взятки, или тюремное заключение от 15 лет, либо то и другое одновременно, а при отягчающих обстоятельствах - лишение свободы до 20**

лет. Кроме того, коррупционными признаются сделки между любыми лицами по поводу устройства на федеральную государственную службу. Уголовно наказуемым является требование денег или имущественных благ или их получение для содействия в устройстве на государственную службу. Виновный наказывается лишением свободы на один год, или штрафом в размере требуемой или полученной суммы, или совмещением обоих видов наказания. Исключение составляет деятельность специальных агентств по найму, имеющих разрешение участвовать в наборе на государственную службу. В борьбе с коррупцией существует строгое распределение компетенции между законодательной, исполнительной и судебной властями. Конгресс разрабатывает и принимает соответствующие законы и осуществляет надзор за их выполнением. Обе его палаты обладают сильными рычагами влияния на деятельность исполнительной власти путем выделения или ограничения бюджетных средств на государственные расходы, включая борьбу с коррупцией. Контроль за правонарушениями в системе государственной службы осуществляется конгрессом через постоянные и специальные комитеты его палат. Проблемами коррупции занимается Специальный сенатский комитет по этике и Комитет по стандартам служебного поведения должностных лиц палаты представителей. Правонарушения, связанные с коррупцией, заслушиваются также в комитетах по правительственным операциям, делам почтового ведомства гражданской службы, науке, космосу, технике, расходам и доходам. Комитеты поддерживают контакты с федеральными министерствами и ведомствами, проводят слушания и расследования деятельности правительственных органов. Иногда слушания по делам о коррупции проводятся на объединенных комитетах обеих палат по налогообложению и экономическим вопросам. Конгресс имеет право приглашать и заслушивать на заседаниях комитетов руководителей министерств. Несмотря на главенствующую роль парламентского контроля за исполнительной и судебной властью в сфере противодействия коррупции, в США существуют средства контроля и над деятельностью законодательных органов. Так, с 1946 г. действует **Закон о федеральном регулировании лоббистской деятельности**, в соответствии с которым любая организация, оказывающая влияние на конгресс, обязана регистрировать своих лоббистов и сообщать о своих интересах в законодательной сфере. Каждый лоббист обязан ежеквартально публиковать отчет о своей деятельности в "Ведомостях конгресса". Важность действия данного закона объясняется тем, что неурегулированный лоббизм в любом развитом обществе неизбежно ведет к принятию законодательных решений, выгодных для ограниченного круга лиц или политических групп, и, как следствие, к коррупции в аппарате законодательных органов. Помимо перечисленных мер, важным профилактическим потенциалом обладает федеральное законодательство США, предусматривающее ограничение деловой деятельности бывших государственных должностных лиц после их ухода из органов государственной власти. Например, если государственный служащий, находясь на службе, лично участвовал в разрешении конкретных проблем, он не имеет права после выхода в

отставку официально и в любой форме представлять чьи-либо интересы для разрешения органами исполнительной власти таких же проблем в последующем. Кроме того, если бывший государственный служащий “лично или косвенно” не занимался данной процедурой, хотя она “фактически относилась к его официальной ответственности в течение одного года до ее прекращения”, такой бывший служащий теряет право заниматься практикой указанного рода на период в два года.

Характерной особенностью является и то, что бывший государственный служащий не имеет права в течение двух лет после выхода в отставку осуществлять предпринимательскую деятельность при разрешении органами исполнительной власти конкретных проблем, которые относились к официальному ведению этого государственного служащего в течение года, предшествовавшего прекращению его службы в органе исполнительной власти.

Такой же двухлетний запрет распространяется и на бывших “старших чиновников” исполнительной власти. Американский бизнес также использует нравственные принципы для совершенствования своей деятельности. Уже прошло сто лет с тех пор, как отдельные фирмы стали принимать на себя определенные морально-этические обязательства. Одно из первых таких обязательств, принятых в 1913 году в США, гласило: «Оценивая методы и политику в области бизнеса, вспомни известную мудрость: согласуется ли все это с понятиями правды и справедливости?». В последствии начали появляться сходные внутрифирменные документы о «корпоративной этике», где в современных условиях идея о честности трансформировалась в более прагматичный принцип личной преданности фирме. За появлением понятия «корпоративная этика» с одной стороны скрывается вполне объяснимая потребность бизнеса в самозащите (в изменившихся условиях информационной эпохи малейшая тень на имидже фирмы может снизить котировки ее акций), а с другой – здесь присутствует эффективный механизм побуждения к честным правилам игры. Можно по-разному оценивать определенную моду на декларации о добросовестном ведении бизнеса, но нет сомнений, что принимая те или иные кодексы поведения, большинство руководителей и владельцев бизнесструктур одновременно провозглашают некие обязательства и стремятся к созданию более надежного и безопасного делового климата, что отвечает их представлениям об общечеловеческих принципах поведения и отношений или даже просто – диктуется инстинктом самосохранения. Причины и побуждения не так уж существенны – важен позитивный эффект, в котором заинтересованы и государство и граждане!